

ЖАН-ИВ КАМИ

**ДАНАС СЕ БОРБА ВОДИ ИЗМЕЂУ
ГЛОБАЛИСТИЧКЕ, ТРЖИШНО ОРИЈЕНТИСАНЕ
ДЕСНИЦЕ И СУВЕРЕНИСТИЧКИХ СНАГА
КОЈЕ СЕ ОСЛАЂАЈУ НА ИДЕНТИТЕТ**

Разговор водили Никола Павловић и Александар Гајић

Имамо велико задовољство да за *Лейойис Мајице српске* говори др Жан-Ив Ками, француски политиколог и публициста.

Жан-Ив Ками је дипломирао на Институту за политичке студије (Institut d'Études Politiques) и има дипломе из савремене историје са Школе високих студија друштвених наука (École des Hautes Études en Sciences Sociales), као и из политичких наука са Сорбоне, Универзитета Париз 1 (Paris-I Sorbonne). Био је сарадник у Европском центру за истраживање и акцију против расизма и антисемитизма (European Centre for Research and Action on Racism and Anti-Semitism – CERA), експерт Савета Европе и учесник у националном програму Швајцарске владе за истраживање екстремне деснице. Као стручњак за француску и европску крајњу десницу, од 2006. године ради на ИРИС-у, Институту за међународне и стратешке односе у Паризу (Institut de Relations Internationales et Stratégiques – IRIS). Од 2014. године придружени је сарадник у тинк тенку Фондација Жан Жорес (Fondation Jean-Jaurès) у Паризу. Сарађује са Програмом за нелибералну демократију на Универзитету Џорџ Вашингтон.

Никола Павловић, Александар Гајић: *У Вашем предавању које сте одржали у Мајици српској 5. фебруара, истакли сте да није лако прецизно дефинисати појам екстремне, или крајње деснице,*

који се често узима као синоним за фашизам и нацизам. Ипак, живимо у времену у ком се често политичким неистомисљеницима, у покушају дисквалификације, приписује „фашизам” или „нацизам”. Да ли смањате да овакве тенденције могу имати озбиљне последице по друштвену способност да се суоча саиста препознају прави носиоци ових идеологија у општој какофонији лажних узбуна?

Жан-Ив Ками: Фашизам и националсоцијализам су темељно проучени од стране историчара и политиколога, тако да имамо задовољавајуће дефиниције обе идеологије. Када је реч о италијанском фашизму, ослањам се на дефиницију Емилија Ђентилеа (види: *Fascismo. Storia e interpretazione*, Латерца, Рим–Бари 2002), а што се тиче националсоцијализма, Јохан Шапото је објавио неколико капиталних дела, од којих су нека преведена и на српски језик.

Када погледамо странке које се данас у Европи означавају као екстремна десница, барем оне које бележе изборне успехе, као што су Национални савез (*Rassemblement National*), Фламански интерес (*Vlaams Belang*), Слободарска партија Аустрије (*FPÖ*), ФИДЕС (*FIDESZ*), Вокс (*Vox*) и друге, очигледно је да оне не опонашају фашизам и националсоцијализам. Оне заступају један вид „нелибералне демократије”, критичне су према систему провера и балансирања карактеристичном за либералну демократију, залажу се да очувају национални идентитет од мултикултурализма и неевропске имиграције, али ниједна од њих не заговара „чистоћу крви” у име расе, нити промовише диктатуру и насилан долазак на власт.

Постоје, наравно, гранични случајеви: многи лидери партије Браћа Италије (*Fratelli d'Italia*), укључујући Ђорђо Мелони, започели су своју политичку каријеру у отворено неофашистичком Италијанском социјалном покрету (*Movimento Sociale Italiano*), али су променили свој политички курс пре више од 30 година. Једна радикална фракција Алтернативе за Немачку (*AfD*) приморана је да обустави деловање након што је Савезна служба за заштиту уставног поретка оценила да употребљава појам *Volksgemeinschaft* (народна заједница), што асоцира на нацистички концепт.

У сваком случају, данашњи тренд у Европи није успон екстремне деснице, већ радикалне деснице. То јест, те странке су радикалне у смислу да се супротстављају неким основним начелима либералне демократије, али нису екстремне у смислу да теже успостављању диктатуре.

У овом тренутку треба напоменути две ствари. Прва је да је у Европи након 1945. године, укључујући и Западну Европу, левица била та која је одређивала ко је неофашиста, неонациста или

„екстремна десница”. Идеолошка хегемонија левице била је таква да је свако ко би био сврстан у те категорије био маргинализован или барем осумњичен да није „политички коректан”. Истински, принципијелни конзервативци нису били ништа бољи, јер се нису потрудили да развију контранаратив као одговор на изазов радикалне деснице – а радикална десница заиста представља претњу политичкој агенди конзервативаца.

Лажних узбуна има много. Прави фашисти и нацисти постоје, али су они на политичкој маргини и представљају супкултуру сачињену од небитних малих покрета носталгичара и активиста.

Такође се мора имати у виду да је фашизам био вишеслојна идеологија. Италијански фашизам је једна ствар, иако се и он разликује у двадесетим годинама и у односу на Италијанску Социјалну Републику (Repubblica Sociale Italiana, 1943). Италијански фашизам је наставио да постоји и после 1945. у облику неофашистичког Италијанског социјалног покрета (Movimento Sociale Italiano), а неки од данашњих лидера Браће Италије (Fratelli d'Italia), укључујући Мелонијеву, почели су као активисти ИСП – али то не значи да нису прилагодили своју идеологију савременом контексту.

Што се тиче других облика фашизма, попут румунске Гвоздене гарде (Garda de fier), Савеза бугарских националних легија (Съюз на Българските Национални Легиони), српског ЗБОР-а и многих других, они су сада историја. Чак је и ХСП (Hrvatska stranka prava) у Хрватској постала ирелевантна. Оно што је важно јесте питање наслеђа које су различити национални облици фашизма или профашизма оставили у националној свести, у начину на који се пише национална историја.

Адмирал Хорти, надбискуп Тисо, Анте Павелић и други оставили су трага у својим државама и још увек има људи који их поштују – као што и неки француски екстремно десничарски активисти још увек поштују маршала Петена. Али била би велика грешка тврдити да је Орбан настављач Хортијеве политике, или да је Фицо реплика Тиса. То је антифашистичка реторика која не помаже у разумевању савремене динамике нелибералне демократије.

Сведоци смо да су се на западу, у последњим деценијама, појавили радикални покрети попут „Воука”, који су јавно мњење, њедано кроз теорију Овертоновог прозора, померили ка леволибералном спектру, па су се ипак многи конзервативци који више нагибају класичном либерализму, попут Џорџа Пијерсона, нашли под жестиљоким нападима и оптужбама за екстремизам, те покушајима канцеловања (оптиракизма). Да ли у новим теоријским околно-

стима видиће несћајање или љубићак снаће ових радикалних леволибералних покрећа?

Као убеђени заговорник академске слободе, не подржавам остракизам колега чије ставове не делим. Чуо сам за Џордана Питерсона док сам предавао у Торонту, а касније и преко канадских колега које су га означиле као „алтернативног десничара” (Alt-Right). Не схватам га превише озбиљно, а по мом мишљењу сувише је присутан на друштвеним мрежама и тежи ка општој популарности међу онима који формирају своја мишљења гледајући видео-снимке и читајући објаве. Али, у сваком случају, то није разлог да се он „канселује”.

Пре свега, „Воук” (Woke) није покрет у правом смислу речи. Ради се пре о скупу ставова и убеђења који произилазе из широко распрострањеног уверења међу западним либералима да историја има одређени правац – правац напретка; од „таме” ка „просветљењу”, од „потлачености” ка „правди”, што нас морално обавезује да осудимо и боримо се против свега (и свих) што омета тај марш ка светлијој будућности. Другим речима, бити „Воук” значи веровати да сваки тренутак у историји западне цивилизације припада некој „мрачној епохи” и да је зарад „праведности” потребно из темеља обновити друштво, тако да некадашње „потлачене” мањине постану нова елита. Другим речима: све што је ново је позитивно, све што произилази из традиције је неправедно и мора бити замењено.

Моја политичка припадност је социјалдемократска левица, али чврсто се противим „Воук” идеологији из више разлога. Први је тај што потлачени нису увек у праву, нити су увек мудри и врли: део радничке класе који је прихватио комунизам имао је врло добре разлоге да буде незадовољан капитализмом 19. и раног 20. века, али пут који је изабрао био је пут тоталитаризма и ропства.

Данас, неке земље које су живеље под расистичким колонијалним режимима уцењују своје бивше колонизаторе тражећи финансијску надокнаду, тражећи уклањање сваког наводног симбола „беле надмоћи” и колонијализма са својих улица. Они покушавају да изазову осећај кривице код генерација грађана које, у случају Француске, нису ни биле рођене када је Алжир још увек био француски. А значајан део левике у западним земљама дели и подржава ту културу кривице. То неће променити ништа у вези са колонијалном прошлошћу и само ће доприносити гласовима за екстремну десницу која игра на карту легитимног осећаја националног поноса.

Међутим, сматрам да данас сведочимо обрту. У мојој земљи постоје утицајни интелектуалци са левике, заједно са представ-

ницима умерених конзервативаца, који се супротстављају култури отказивања и методама застрашивања које користе припадници „Воук” левице, нарочито активни на универзитетима, где узнемиравају оне који се усуде да им се супротставе.

Прекретница се догодила због непримереног таласа антисемитизма који смо видели на универзитетским кампусима након терористичке акције исламистичке организације Хамас 7. октобра 2023. Многи левичарски интелектуалци повезани са пољем „пост-колонијалних” студија, заједно са колегама из студија рода, расизма и различитости, нису осудили напад, а понекад су га и оправдавали као легитиман одговор на „дионизам”, представљен као крајњи облик опресивне беле и западне идеологије.

Оно што нису предвидели јесте да ће им се њихово понашање, налик сталјинистичком, обити о главу – између осталог и зато што оправдавање акција Хамаса против Израела значи подршку исламизму у Европи, што значи подршку субверзивној агенди оних који желе да већинску власт замене влашћу мањина – у случају моје земље, влашћу радикалне левице која се удружила са исламистичким покретом Муслиманска браћа.

Потпуно сам сигуран да се велика већина грађана томе противи. Данас у Скандинавији, земљама Бенелукса, Португалији, Француској, Ирској и Немачкој постоје конзервативне владе, са Аустријом као посебним случајем – али већина бирача припада десном спектру. То значи да је културна хегемонија левице у западној Европи завршена – и, наравно, у Сједињеним Државама, иако сам међу онима који сматрају да Трамп није истински конзервативац.

У свом шекспиру „Екстремна десница: покушај дефиниције” на једном месту наводиће да су се десничарске партије окренуле одговорима на актуелне проблеме које су од значаја за бираче, као што су глобализација, миграције, питање националне суверенитета, растуће друштвене неједнакости које су резултат неолиберализма. На другом, додајеће да се налазимо у постлибералном добу појединца, који више не желе да се упуштају у велике колективне авантуре. Да ли радикална десница у одговору на ова питања нуди нову политичку парадигму, или је посреди само „враћање” политичко-економског система на неке раније фазе?

Традиционалне десничарске странке у Европи, барем у западној Европи, довеле су у заблуду велики број својих бирача неуспехом да остваре оно што су обећале – контролу имиграције, успостављање закона и реда, као и бригу за радничку и средњу класу. Представљају се као заштитници националног интереса, али нису

биле у стању (или нису хтеле) да зауставе кршења националног суверенитета од стране бирократије Европске уније.

Када су 2005. Французи били позвани да на референдуму гласају о предложеном Уставу ЕУ, резултат је био јасан – 54 процената се изјаснило: „не”. То је била кристално јасна порука да не желимо да издамо сопствени уставни поредак и да кренемо путем федералне Европе. Али шта се догодило? Под Саркозијем, француски парламент је ратификовао Лисабонски споразум, који је у суштини био исто што и уставни пројекат који смо већ одбили! Саркози је такође водио кампању на темама имиграције и националног идентитета, али на крају свог мандата 2012. године.

Данас је ишешко ипрецизно обухватилии мешавину идеја коју засићуиа Доналд Трамп и његови најближи сарадници. Ипак, једна од најзначајнијих, ако не и најзначајнија личности у Трамповом непосредном окружењу је Илон Маск. Он позива на стварање глобалне елите, која ће, уместо неолиберализма, референсати на национализам. Да ли у овом смислу сведочимо глобалној промени аџенде, где можемо очекивати нешто ново, или ће глобализам само промениити своје рухо?

Илон Маск је глобалиста! Живи у Сједињеним Америчким Државама, има канадско држављанство, а одрастао је у Јужној Африци у породици мешовитог европског порекла. Његово богатство потиче од компанија које послују широм света. Да није глобалиста, и даље би живео у Преторији – која је, узгред, само административна престоница претежно црначке афричке државе. Постоји унутрашња противречност између појма „глобалне елите” и „национализма”. Глобална елита мора да се позива на универзалне вредности, док националне елите морају бити прожете специфичностима једне земље, као што су језик, историја, књижевност, религија.

То, наравно, не значи да лидери националног препорода у Централној Европи и на Балкану нису путовали у друге земље или да нису познавали друге културе – и они су били Европљани у позитивном смислу те речи: припадници заједничке класичне културе, заједничког искуства националног буђења против стране доминације и промотери уставних реформи под утицајем просветитељства.

Поред тога, не верујем да је Маск човек идеја. Његов деда по мајци био је лидер покрета *Technocracy Incorporated*, политичке организације активне у САД и Канади која се залагала за управљање друштвом од стране инжењера и научника.

На инаугурацији Доналда Трампа моћи смо да видимо премијерку Италије Ђорџу Мелони и Марион Маришел, као и подршку Илона Маска Алтернативи за Немачку (AfD), на чијем је скупу говорио. Да ли мислите да се будућности европске политике помера радикално у десно, или ће десничарске партије у Европи само послужити Трампу као оруђа за прилишак, зарад боље контроле над постојећом ЕУ администрацијом?

Марион Маришел више не припада странци Национални савез (Rassemblement National) и сада је посланица у Европском парламенту у име своје сопствене мање странке Идентитет и слободе (Identité et Libertés). Била је говорник на СРАС-у 2018. године и очигледно је много ближа Доналду Трампу него што је то Марин ле Пен. Наиме, Марин није усклађена ни са либертаријанском економијом коју заступа Маск, нити са ауторитарном личношћу Трампа.

Да би се разумело колико се Национални савез (Rassemblement National) не осећа пријатно у односу на „трампизам“, довољно је поменути пример када је странка замолила Жордана Барделу да присуствује инаугурацији председника САД, пошто је он раније исказивао подршку Трампу. Али након што је Стив Бенон на једном догађају изазвао контроверзу нацистичким гестом, Бардела је отказао своје путовање. Националном савезу не одговара да се повеже са провокативним наступом Трампа и његових сарадника и такве асоцијације покушавају да избегну.

Уосталом, нисам убеђен ни да заиста постоји некаква „интернационала екстремне деснице“. Све те личности које се помињу у медијима – разни националисти – пре свега морају да одговарају својим бирачима, својој бази патриотски настројеног становништва. А дешава се, и то често, да се национални интереси тих земаља не поклапају.

Оно што је ипак извесно јесте да постоји померање ка десници у европској политици, као и у америчкој, па чак и у Латинској Америци, иако конзервативци не побеђују свуда и увек. Не верујем да је европска крајња десница пуки инструмент у Трамповим рукама за контролу над Европом. У питању је прави идеолошки рат који се води и у Сједињеним Државама и у Европи.

У САД се тај сукоб води између либерала и једног сасвим специфичног облика конзервативизма који представља Трамп – облика који је различит од „саосећајног конзервативизма“ Џорџа В. Буша и чак од Реганових хладноратовских концепата јединства „слободног света“ против комунистичке претње. У Европи је ситуација другачија: социјалдемократија је у кризи, јер је изгубила везу са

својом традиционалном бирачком базом – радничком и средњом класом. У неким земљама, попут Белгије и Француске, чак је изазива и радикална левица.

Данас се борба за власт води између једне глобалистичке, умерене, тржишно оријентисане деснице, и снага које се ослањају на политику идентитета, а у први план стављају суверенитет и национализам. У доба врло брзих промена и нестабилности, које су последице глобализације, у времену које многи доживљавају као период европског опадања, бирачи траже заштиту, желе да се врате коренима, свом наслеђу и култури. То је суштина онога што представља европска крајња десница – и мислим да ће тај феномен бити снажан и утицајан током наредних неколико деценија.

Како у њом смислу љегати на недавни састајанак у Мадриду десних европских странака инспирисаних слоганом МЕГА („Учинимо Европу поново великом”) из тријумфације Патриотије за Европу (Pfe) у Европском парламенту, који за свој нескривени циљ имају да поремете доминацију највећих трија у ЕП – Европске народне партије (EPP) и Прогресивног савеза социјалиста и демократа (S&D)?

Не треба прецењивати значај скупова као што је онај у Мадриду: логика функционисања Европске уније и Европског парламента подстиче и финансира транснационалну политику, укључујући и политичке партије – што је сасвим уобичајено у институцији која има федералистичку агенду.

Странке које припадају групама Патриоте за Европу (Pfe) и Европски конзервативци и реформисти (ECR) пре свега представљају изазов за мејнстрим десницу, конкретно за Европску народну партију (EPP), јер се у позадини налази борба за лидерство шире деснице у Европи. Чак и у случају да Pfe и ECR стекну већи утицај од EPP и Socialists & Democrats (S&D) и освоје већину у Европском парламенту, кључно питање остаје: шта ће урадити са том већином? Да ли ће покушати да „разнесу” Европску унију и сведу је, у најбољем случају, на неки облик заједничког тржишта? Или ће покушати да изграде Европу као политичку, економску и стратешку силу способну да се такмичи са САД, Русијом и Кином? Или, можда, још горе – да управљају Европском унијом као и било која друга странка, само што ће је претворити у тврђаву затворену за неевропску имиграцију и за даље проширење Уније?

Ако се детаљније загледамо, видећемо да те странке имају значајне унутрашње противречности, чак и по кључним питањима као што су: однос према НАТО-у, ставови о Русији и рату у

Украјини, визија економске сарадње и суверенитета, ниво подршке институцијама ЕУ.

На пример, мађарски Фидес је благонаклон према Москви, док пољски Право и правда има чврст антируски став и снажно подржава Украјину. Италијанска партија Браћа Италије подржава НАТО, док неке француске и немачке странке желе да се ЕУ дистанцира од САД.

Зато, иако десничарски блокови расту, јединствена стратегија је још далеко. Њихово евентуално уједињење у Европском парламенту биће више тактичко него програмско, а без јасног и заједничког одговора на кључна питања – та већина би могла бити парализована у пракси.

На крају, коју књигу бисте препоручили нашим читаоцима у циљу боље разумевања друштвенополитичке стварности која нас окружује?

Прочитајте књиге Патрика Динина *Зашто је либерализам прошао* (2018) и *Промена режима: ка неолибералној будућности* (2023). Погледајте пажљиво рад истраживачких центара и академских институција као што су *Mathias Corvinus Collegium* и *Danube Institute* у Будимпешти. Чак и они који нису конзервативци требало би да прошире своје видике читањем бројних аутора који подстичу на размишљање и доприносе обнови конзервативне мисли. Из Француске, прочитајте Шантал Делсола, Пјера Манана и Алена Финкелкроа.

Превео с енглеског
Никола Павловић